

De inrichting der lagere scholen in Nederland. (1)

Mr Joris DUPLAT

Adv. bij het beroepshof van Brussel.

In al de beschaafde landen van Europa staat tegenwoordig het vraagstuk van het volksonderwijs op den voorgrond, en alle geesten zien volgens hunne bijzondere strekking naar eene oplossing uit, die de vrijheid zou handhaven en tevens den vooruitgang des volks bezorgen.

Wanneer zal deze gevonden worden? En bestaat er eene oplossing, die in alle landen en bij alle volkeren iedereens goedkeuring zou kunnen wegdragen? Tot hoeverre moet er rekening gehouden worden van den eigen aard van ieder volk? van zijne vooroordeelen? van zijne innige begeerten?

Mijne heeren, die vragen zijn lastig om te beantwoorden, en ik heb het voornemen niet opgevat ze hier te behandelen, en nog veel min ze op te lossen. Neen! ik begeer alleenlijk u eenige feiten aan te halen uit de schoolgeschiedenis van Nederland, die nuttig kunnen zijn om het vraagstuk, dat overal — ook in België — opgeworpen wordt, dieper te kunnen bestudeeren, en het eenigszins — al ware het maar een enkelen stap — nader tot de goede oplossing te brengen.

Gij weet allen dat men in de jongste tijden veel over de Hollandsche schoolwetten gesproken heeft, en dat een vermaard staatsman van ons land, M. Beernaert, zijne partijgenooten zelfs uitgenoodigd heeft om de wetgeving van Nederland aan de vereischten van ons eigen vaderland toe te passen. Zonder over deze netelige zaak te willen oordeelen, heb ik toch in den wenk van M. Beernaert eene genoegzame reden gevonden, om, onder vele andere onderwerpen, den geschiedkundigen gang der schoolwettie in Nederland voor mijne voordracht

van heden uit te kiezen. Ik acht het overbodig, mijne heeren, u te verwtiffigen, dat ik niets anders dan feiten aanhaal: niemands gedachten of overtuigingen wil ik in het minste krenken. Juist daarom noodig ik u uit, om u met mij in Nederland te verplaaissen, en alle uiteenloopende meeningen over de Belgische politiek voor eenige oogenblikken te vergeten.

* * *

De schoolwettie, vooral in haar verband met het lager onderwijs, heeft lange jaren de politieke partijen van Holland in hunne werking beheerscht. Van 1818 af, was de strijd er hevig en onverpoosd gedurende vijfzig jaar lang, tot in 1889, toen de wet Mackay er eindelijk in gelukt is de geesten te bedaren en de vrede onder de partijen te herstellen.

Die vrede is duurzaam geweest; « het mooi is er af », zegde eens de minister van Houten, op den vorigen strijd zinspelend, en het is zeker dat onderwijs en opvoeding dank aan dien vrede op verblijdende wijze vooruitgegaan zijn.

Ik moet er nochtans bijvoegen dat de schoolvraag nog eenen machtigen invloed op de politiek uitoefent. In Holland hoort men spreken van het « monsterverbond » tusschen katholieken en protestanten, die de conservatieve rechterzijde uitmaken; en het is onbetwistbaar dat hun schoolprogramma veel bijgebracht heeft tot hunnen jongsten triomf in de Kamerkiezing van Juni laatstleden.

Dat schoolprogramma, dat nu ten grooten deele staatswet geworden is, zou ik u gaarne laten kennen, mijne heeren; niet door de dorre opsomming van zijne verscheidene bestanddeelen, maar wel door de geschiedkundige ontwikkeling, die er aanleiding toe gegeven heeft. Vermits alle wetgeving over onderwijs en scholen nuttig moet zijn voor de natie en tevens rechtvaardig voor de burgers in het bijzonder, zou ik willen uiteendoen hoe de Nederlandsche wetgevers die rechtvaardigheid en dat nut begrepen hebben, en hoe zij tot hun heden-dagsch schoolweten trapsgewijze opgeklimmen zijn.

Het schoolwetartikel van de Nederlandsche Grondwet (art. 194) die natuurlijk de grondslag is der gansche wetgeving, is uit eene soort van overeenkomst gesproten, of liever het is,

(1) Openingsrede uitgesproken in de Vlaamsche Balie te Brussel Desember 1909.

om tot eene overeenkomst tusschen de politieke partijen te geraken, dat het art. 194 tot stand gekomen is.

De staats-commissie, in 1848 benoemd om het ontwerp eener nieuwe grondwet voor te bereiden, had over het onderwijs het volgende artikel opgesteld :

< De inrichting van het publiek onderwijs wordt met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen door de wet geregeld.

> Het geven van het onderwijs is vrij, behoudens het onderzoek naar de bekwaamheid des onderwijzers en het toezicht der overheid, beide door de wet te regelen.

> De Koning doet van den staat der hooge, middelbare en lagere scholen aan de Staten-generaal een uitvoerig verslag.>

De voorstanders van het bijzonder onderwijs juichten dat ontwerp uit gansch harte toe : de vrijheid van onderwijs, zooals zij in België heerscht, was immers hun innigste verlangen ; en alhoewel zij bij onze noorderburen slechts eene minderheid uitmaakten, waren zij toch ten diepste van de rechtvaardigheid hunner eischen overtuigd. De verdedigers van het openbaar onderwijs, integendeel, begonnen tegen het voormeld artikel ten strijde te trecken ; en hetgeen hun meestal tegen de borst stuitte, was het tweede alinea, dat de vrijheid van onderwijs moest bekrachtigen.

In de Staten-generaal vonden zij dan ook eene groote meerderheid, aan wie het artikel sterk mishagde, en die hare zienswijze op krachtadige manier gelden deed.

Wel is waar had de Staats-commissie, zooals de Regering, het voorstel van de vrijheid van onderwijs slechts onder een dubbel voorbehoud toegestaan : 1. het toezicht der overheid ; 2. het onderzoek naar bekwaamheid en zedelijkheid der onderwijzers.

Maar de meerderheid der tweede Kamer vond die tweevoudige beperking onvoldoende ; naar haar oordeel moesten er waarborgen gegeven worden, dat het openbaar lager onderwijs voor allen toegankelijk zou zijn en blijven, en ook door de Regering beschermd worden. Met tegenzin gaf het Ministerie toe, uit vrees van geheel de herziening der grondwet in duigen te zien vallen. Het bracht dan het eerste alinea van het tegen-

woordig art. 194 in het wetsontwerp, en daarna, op vernieuwden aandrang, werd het 3e alinea in hetzelfde artikel bijgevoegd.

Het onderwijsartikel der herziene grondwet, dat alzoo gewijzigd was om aan zeer uiteenloopende begeerten voldoening te schenken, werd met eene zeer groote meerderheid aangenomen, zoodat het nu luidt :

< Het openbaar onderwijs is het voorwerp van de aanhoudende zorg der regering.

> De inrichting van het openbaar onderwijs wordt met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen door de wet geregeld.

> Er wordt overal in het rijk van overheidswege voldoen- de openbaar lager onderwijs gegeven. Het geven van het onderwijs is vrij, behoudens het toezicht der overheid, en bovendien, voor zoover het middelbaar- en lager onderwijs betreft, behoudens het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid der onderwijzers ; het een en het ander door de wet te regelen.>

Gij ziet, mijne heeren, dat de vrijheid van onderwijs slechts in 1848 bij onze noorderburen erkend geworden is. Onuitsprekelijk was de algemeene vreugde, die wij zonder moeite begrijpen kunnen, indien wij overdenken dat de overwinning lastig geweest was, en dat men sedert 1806 had moeten werken en strijden om ze eindelijk te bekomen. Voor 1848 was er inderdaad van vrijheid van onderwijs in Nederland geen spraak geweest. Zooals Groen van Prinsterer te recht opmerken deed : < Het onderwijs was niet slechts een voorwerp van zorg voor de Regering, zij had het onder haar beheer >.

En wonder genoeg, alle aanvragen om bijzondere scholen te stichten werden gewoonlijk geweigerd, omdat de overheid oordeelde dat < er geene behoefte bestond aan eene school, zooals adressanten verlangden >.

Voor wat de Grondwet van 1848, die eindelijk verkregen was, verder nog betreft, valt er hier nochtans eene uiterst belangrijke bemerking aan te stippen. In de grondwet zelf werd er tevens bepaald dat het openbaar onderwijs het voor-

werp is van de aanhoudende zorg der overheid, en bovendien, dat er, overal in het Rijk, een onderwijs van ambtswege en door de zorgen der overheid moest gegeven worden.

Men moge de zaken draaien zooals men wil: die dubbele strekking kan nog al moeilijk overeengebracht worden met de toegestane vrijheid; en de Staat schijnt met de eene hand af te nemen hetgeen hij met de andere hand verleend heeft. In alle geval bleef er veel plaats voor twijfel; en alhoewel ieder een erkennen moest dat de grondwet uit vrijheidslieveden zin ontstaan was, zal het u niet verwonderen, mijne heeren, zoo de schoolstrijd in Nederland, zelfs na 1848, op verre na niet geëindigd was, en zoo geheel het vraagstuk der scholen voorts eenen merkeliijken invloed op het staatkundig leven der Hollanders bleef uitoefenen.

Er was nog iets erger. Het art. 3 der bijgevoegde artikelen der Grondwet had beslist dat al de wetten, die in 1848 in voege waren, volle kracht bleven bewaren, tot dat zij door nieuwe schikkingen vervangen waren.

De ongelukkige schoolwet van 1806 moest dus voorts toegepast worden; feitelijk bleef ze nog tien jaren als grondslag van het Hollandsche schoolwezen; en met haar bleven de eindelooze plagerijen die voor 1848 de geesten ten uiterste verbitterd hadden, tot in 1858 voortduren, en wol in strijd en tegenspraak met de herziene grondwet.

De vrijheid van onderwijs scheen in het doodboek geschoven.

Juist omdat men vanwege de Regeering geene voorstellen over de schoolkwestie zag voordragen, begon de strijd over de vrijheid van onderwijs reeds in 1849, maar zonder veel bijval.

Eerst in 1857, later in 1878, en eindelijk in 1889, moesten de verscheidene trappen, die tot de volle vrijheid van onderwijs leidden, zegevierend opgeklommen worden.

In 1848 had men wel het art. 194 der grondwet bekomen, maar er bestond eene overgroote moeilijkheid, die er de uitvoering van belemmerde, en die in het begin van het tweede alinea te vinden is.

« Het oprichten van het openbaar onderwijs wordt met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, door de wet geregeld ». Over den zin dier bepaling was iedereen hoegenaamd van hetzelfde gedacht niet.

Minister Donker Curtius had, in de dubbele tweede kamer, in 1848, verklaard, dat voor wat de lagere school betreft: « de Regeering den plicht heeft om te zorgen dat er » gelegenheid zij om lager onderwijs te verkrijgen; dien plicht » hoopt zij te vervullen, niet met terzijtschelling van den Gods- » dienst, maar met eerbiediging van de gevoelens van anders- » denkenden, zoodat alle ouders hunne kinderen zonder » schroom aan het onderwijs op de openbare scholen zullen » kunnen doen deelnemen. »

Door dit antwoord was de oplossing der eigenlijke moeilijkheid slechts verschoven op latere tijden, toen eene nieuwe wet over het onderwijs moest besproken worden. Maar de oplossing zelve had de minister niet gegeven.

Twee verscheidene zienswijzen werden daarop met warme overtuiging voorgedragen, beide uitvoerbaar en met de grondwet bestaanbaar, maar beide ook aan zware bedenking onderhevig.

De eers/o verdedigde het splitsen der openbare lagere scholen in gezinheidsscholen. Edoch, zooals men te recht heeft doen opmerken tegenover zulk een stelsel stonden erge bezwaren; waaronder een der bijzonderste was dat er veel grooitere kosten en talrijker personeel voor de openbare scholen zouden vereischt worden; bovendien zou de overheid zedelijk verantwoordelijk staan voor het gehalte van het godsdienstig onderwijs.

De facultatieve splitsing; werd in het bijzonder met ijver voorgestaan door den heer Groen van Prinsterer en zijne geestverwanten der antirevolutionnaire partij.

Laat mij toe, M.M. H.H., hier eenige woorden uitleg te geven over den naam « antirevolutionnaire », die door die politieke partij van Nederland aangenomen is.

Op zich zelve kan die benaming eenige verwondering te weeg brengen; en toch heeft zij hare reden van bestaan, die

wij voor oog en moeten hebben om geheel den staatkundigen toestand van Nederland met juistheid te kunnen beseffen.

Het eerste artikel van het programma der anti-revolutionnaire partij luidt als volgt: « De anti-revolutionnaire partij vertegenwoordigt den grond zelf van onzen nationalen aard, zooals deze, onder den invloed van het huis van Oranje, en onder den invloed der Reformatie, zijn wezen bekomen heeft rond 1572. » Het is dus het oud nationaal karakter dat herleven moet; doch daarvoor is het onontbeerlijk juist datgene te vernietigen, dat ten onlijde zijne plaats ingenomen heeft, te weten: het stelsel der fransche omwenteling van 1789. Dokter Kuyper, die aan het hoofd staat der partij, zegt het ons klaar en duidelijk: « Innerlijk, zoo schrijft hij, komt ons de anti-revolutionnaire partij voor als eene politieke partij die zich op de Kalvinistische beweging van 1572 beroept. Uiterlijk, komt zij ons voor als de vijand der grondbeginselen van de fransche Revolutie; en dit is de eenige reden waarom zij den naam van anti-revolutionnaire aangenomen heeft. »

De partij is bijgevolg rechtstreeks in strijd met de fransche principes van 1789, en wil noch van eenen «onzijdigen» staat, noch van de gekende leus «noch God, noch meester» volstrekt niet hooren. Voorzeker loochent zij niet dat de fransche omwenteling zekere goede en nuttige hervormingen tot stand gebracht heeft; want, zooals Dr Kuyper nogmaals verklaart: « in de fransche Revolutie, die een einde gesteld heeft aan een toestand, die onder vele opzichten verouderd was, moet men het rechtvaardig oordeel Gods erkennen over vele aanstootelijke misbruiken. » Maar helgeen hij beoogt voor den huidige tijd is een staat die op de christene principes zou gegrond zijn.

Ziedaar dus de strekking der anti-revolutionnaire partij, die, zooals ik zooveen uitgelegd heb, over eene halve eeuw reeds voor de facultatieve splitsing der openbare scholen ten strijde getrokken is.

De tweede oplossing van de moeilijkheid, die ik vroeger aangeduid heb, bestond in « eene algemeene christelijke lagere school » te behouden. Standvastig werd deze geëischt door het Nederlandsch onderwijzersgenootschap en door de Synode der

Hervormde kerk: ten einde de christelijke principen van de ziel van de meerderheid der natie geprent waren, als grondslag der opvoeding te bewaren.

Maar al die pogingen om eene voor ieder bruikbare school te verkrijgen leden schipbreuk. Blijkbaar was de Staat onbevold, om hetzij door splitsing der bestaande scholen, hetzij door versmelting der verscheidene gezindheden, het schoolvraagstuk op te lossen.

Daarom werd in 1857 voor de eerste maal in de organieke wet over het Lager Onderwijs de grondwettige vrijheid aan het bijzonder onderwijs toegekend, behoudtens bewijzen van bekwaamheid en toezicht der overheid.

Daarmede konden eindelijk de bijzondere scholen ernstig ingericht worden: ook nam hun getal aanmerkelijk toe.

Edoch! hier en daar poogde men nog de vrijheid van onderwijs te dwarsboomen en te verminderen, met op zekere plaatsen, waar bijzondere scholen opgericht waren, het openbaar onderwijs kosteloos te maken. Art. 53 der wet van 1857 zei: « Ter tegemoetkoming in de kosten kan eene bijdrage » voor ieder schoolgaande kind worden geheven. »

Volgens de wet kon de openbare school dus ook gratis voor meer vermogenden toegankelijk zijn, vernits er in de wet slechts van eene toelating sprake was; zelfs kan dit geschieden met de bepaalde bedoeling om de concurrentie der bijzondere scholen tegen te gaan; en daarbij konden officieele toelagen aan de gemeenten die geen schoolgeld heffen, verleend worden.

Bovendien werd het vrije onderwijs in de wet van 1857 nog bezwaard door de bepalingen van art. 3, volgens welke de bijzondere scholen die voor de kinderen van iedere godsdienstige gezindheid toegankelijk waren, subsidie, niet van het Rijk, maar uit de gemeentekassen mochten erlangen. Volgens een kamerlid, de heer Baud, scheen dit artikel te zeggen: « ik zal u, bijzondere school, ondersteunen, mits gij ophoudt » bijzondere school te zijn. Het is alsof men tegen een hulpbehoevenden dienaar zegt: ik zal u pensioenen verleen, » mits gij sterft. »

De voorstaanders van het bijzonder onderwijs, die een hoog schoolgeld voor hunne kinderen betaalden, moesten dus op zekere plaatsen, waar het openbaar onderwijs kosteloos gesteld was, ook nog schoolgeld helpen betalen voor de leerlingen der Staatsschool.

Waar blijft dan de vrijheid? vroeg daarop de heer Schaeplman? Inderdaad, antwoordde hij met krachtige woorden, wat blijft er over van eene vrijheid, die men dagelijks koopen en betalen moet? De school van overheidswege is een geschenk, met terzijstelling van het recht van allen, aan sommige ouders gegeven. »

Nochtans, van het eenige dat men in '57 had kunnen verkrijgen, namelijk de vrijheid, om op eigene kosten, bijzondere scholen op te richten, moest men een zoo ruim gebruik mogelijk maken.

Wel is waar, zou men de officieele scholen te bekampen hebben, die volgens het art. 191 der Grondwet overal van overheidswege moesten ingericht worden. Maar voor dien strijd was niemand vervaard en bovendien, men koesterde de hoop, door eene grondwether iening, die woorden zelf uit de grondwet te doen vallen. Indien dat geschiedde, dan leverde deze geen hinderpaal meer op, om, eenen toestand, te verkrijgen, waarin het vrije onderwijs de algemeene regel, en het staats-onderwijs slechts eene uitzondering zijn zou, schier uitsluitend bestemd om de leemten van het bijzonder onderwijs, daar waar het noodig was, aan te vullen.

Om het voormeld artikel der grondwet te kenteekenen: « Opmerkelijk is het », zeide Groen van Prinsterer, « hoe die ééne zinsnede — de ellende zinsnede genoemd — wanneer zij (ge)lijk in de wet van 1857) op godsdiensteloos staats-onderwijs uitloopt, met de voornaamste beginselen van het moderne staatsrecht, zoolang dit de vrijheid niet afzweert, in strijd is. Tegen de scheiding van Kerk en Staat. Tegen de vrijheid van geweten. Tegen de vrije ontwikkeling van individueele kracht. »

De Grondwet, in haar artikel 194, bepaalde dat « overal in het rijk, van overheidswege een voldoende openbaar lager onderwijs » gegeven moest worden.

Blijkens het Algemeen Verslag, en de Memorie van Antwoord, moest het woord: « overal » opgevat worden in den zin: « voor elke gemeente » (zonder dat juist IN elke gemeente eene openbare lagere school behoefde te zijn; zoo kan redelijkerwijze het woord « voldoende » niets anders beteekenen dan « zooveel als aan de behoefte van elke gemeente voldoende »).

Niets is er in de historie van het grondwetsartikel dat wijst op een plicht van de overheid om te zorgen dat de menschen zooveel mogelijk hunne kinderen naar openbare en niet naar bijzondere scholen zenden. Men heeft bedoeld, wat het lager onderwijs betreft, overal de gelegenheid open te stellen, dat de ouders goed lager onderwijs beschikbaar vinden.

Bij de toepassing dezer stelling zal het natuurlijk voorkomen, door den verstand der bevolking of de aanwezigheid van andere hulbronnen voor onderwijs, dat niemand of zoo weinigen van deze school wenschen gebruik te maken dat haar bestaan onmogelijk is.

De bedoeling van den grondwetgever was dus zonneklaar geweest, en nochtans, in verscheidene plaatsen, waar er welbezochte bijzondere scholen bestonden, zag men den gemeenteraad openbare scholen openen, die bezocht werden door eenige kinderen, somtijds door nul leerlingen der gemeente, maar waar er ook leerlingen uit omliggende dorpen naartoe kwamen, die alzoo op de kosten eener gemeente die hun vreemd was, het onderwijs konden genieten.

Voorzeker maakten zulke geldverspillingen het stelsel der « overalontegenwoordigheid » der openbare school bespottelijk.

Voor wat het getal der ontevredenon betreft, was de allengs veranderde houding van vele katholieken tegenover het openbaar onderwijs opmerkelijk, inzonderheid nadat een herderlijke brief van de gezamenlijke Nederlandsche Kerkvoogden, op den 22 Juli 1868 in het licht verschenen was, waarin zij, zonder het gebied van politiek of wetgeving te betreden, met zachtheid maar toch nadrukkelijk de geloovigen tegen den onvoldoenden en somtijds schadelijken aard van het gemengd onderwijs waarschuwden, en hun aanmaanden om hunne kinderen zooveel mogelijk naar katholieke scholen te zenden en zulke scholen te helpen stichten.

Den 13 Mei 1867 had Jhr. de Brauw, conservatieve afgevaardigde en vroeger voorstander der wet van 1857, een voorstel tot wijziging dezer wet ingediend om het bijzonder onderwijs te gunnen te komen. Het bepaalde dat aan de bijzondere scholen van gemeentewegen subsidie kon worden verleend.

< Dit voorstel, zoo luidt echter het Voorloopig Verslag > (1866/67 bl. 1042) is strijdig met den geest van art. 194 der Grondwet. Dat artikel heeft blijkbaar gewild dat de openbare school toegankelijk zij voor allen... Maar nu zouden de hier > bedoelde bijzondere scholen, indien zij uit openbare kassen > krachtig worden ondersteund, in 't wezen der zaak openbaar worden, en zou den eene klasse van deze ontstaan > die de gemengde school, door de Grondwet tot regel gesteld, > verdringen zou...

Het voorstel vond dan ook geen voldoende bijval in het Parlement en werd er schier niet besproken.

Niettemin werd de drang naar verandering hoe langer, hoe sterker, en klaarblijkend werd eene wijziging der wet openrecht noodig, vermits geen enkele partij met haar nog vrede had.

Na vier vergeefsche pogingen om aan die eischen te voldoen, kwam eindelijk minister Kappelyne van de Capello in Maart 1878 met een nieuw ontwerp dat met 52 stemmen tegen 30 werd aangenomen.

Bij de nieuwe wet blijft het hoofdbeginsel der wet van 1857 behouden, en wordt ook aan de eischen der Liberalen, behalve leerplicht, voldaan. Het lager onderwijs wordt nu gemengd « Rijks- en gemeentebelang » : het Rijk zal de gemeenten 30 % der kosten van het lager onderwijs vergoeden. Aan de bezwaren der «kerkelijken» die o. a. de subsidie van het Rijk en de beperking van het Staatstoezicht treffen, werd dus niet tegemoet gekomen.

Edoch ! zoo genoot eens te meer de openbare school de aanhoudende zorg van den Staat, terwijl de bijzondere school het aanhoudende toezicht der Regeering moest ondervinden, want de vermeenderde bijlagen kwamen alleen aan de openbare school ten goede, terwijl de lasten tusschen allen, gelijkelijk verdeeld bleven.

Ook besloten zij als laatste redmiddel een «volkspetitionnement» tot den Koning in te richten, opdat Zijne Majesteit de wet niet zou bekrachtigen. De politie der Anti-Revolutionairen telde 300,000 duizend, die der Katholieken meer dan 200,000 onder teekeningen. De Koning ontving de aanbieders minzaam, maar als constitutionneele Vorst vermeed hij alle beslissend antwoord.

De nieuwe onderwijswet werd de «scherpe resolutie» een «scherpionstelsel» genoemd. Voor een onderwijs, dat de groote meerderheid des volks niet begeerde, werden de uitgaven met vele millioenen vermeerderd, die ook door de voorstanders van het bijzonder onderwijs, moesten worden betaald.

De gevolgen der wet bleven niet uit. De tegenstanders, al hunne hoop vervlogen ziende, zetten den schoolstrijd met onverzettelijke kracht voort.

En in 1888, toen Jhr. de Sarorin-Lohman, de 10e jaarvergadering der Unie opende, mocht hij zeggen : «een tijdperk > van 10 jaren van buitengewone werkzaamheid ligt achter > ons. Wie herinnert zich niet wat aan (en na) 1878 vooraf > ging ? »

Met volharding werd de strijd om recht gestreden.

In 1888, de nieuwe kiezers deden hunnen invloed op de uitspraak der stembus gevoelen ; en, een ministerie der rechterzijde trad op met een programma, dat rechtstreeks tegen dat van Kappelyne gesteld was : geene onderdrukking der minderheden, maar bevrediging, pacificatie der strijdende partijen in alles wat het onderwijsvraagstuk aangaat.

De kiezingen waren zoo voordeelig voor de Christelijke Coalitie, dat de liberale partij slechts 45 leden in de Kamer telde, terwijl het «monsterverbond» er 53 leden had doen binden treden, waaronder 27 ant. Revolut. en 26 katholieken.

Vermits het nieuw ministerie, dank aan de schoolkwestie, aan het bewind gekomen was, wilde het ten allen prijze eene degelijke oplossing vinden en ze door de Kamers doen goedkeuren. In zijn bestuurprogramma, dat op vele toestanden en zaken wees, kondigde het die zinswijze aan.

< De kiezingen, zoo sprak het ministerie, hebben klaar > doen blijken hoe vurig het land begeert dat er in het rege-

> len van het onderwijs rekening gehouden worde van de christene onvertuiging der natie. >

En in het Memorie van Toelichting, zeide Minister Makay: > die ontwikkeling en uitbreiding van het bijzonder onderwijs > is natuurlijk en verblijdend... Ontstaan, en tot groote ontwikkeling gekomen door het particulier initiatief, verdient het > vrije onderwijs, allerminst tegenwerking, maar eerder steun > van den Staat. >

De Staat wilde toen, om billijkheidsredenen, die ouders beveldadigen, die met de openbare school geen vrede hadden.

Het ontwerp der gewijzigde onderwijswet werd door de 2e Kamer met 71 tegen 21 stemmen (de rechterzijde met 17 liberalen) aangenomen. Die wet werd de «Pacifitatie-wet» genoemd en ontving terzelfder tijd den naam van «Wet-Makay» haeren voorsteller en voorstaander. En inderdaad, de oude hinderpalen die den schoolstrijd nog had laten bestaan, zijn door die nieuwe wet voor goed verdwenen.

In de wet Makay is als grondbeginsel aangenomen dat de openbare en bijzondere scholen, naar gelijken maatstaf, uit de rijkskas worden gesteund.

Ziedaar, volgens Jhr de Savonin-Lohman zelf, de hoofzaak van deze wet: het Rijk acht het bijzonder onderwijs even goed als het openbaar en steunt het dus gelijk.

De schoolwetgevers van '89 bedoelden de bestaansvoorwaarden der beide soort van scholen, min of meer gelijk te maken door deze 2 bepalingen:

1. Gelijke bijdragen voor het openbaar en bijzonder onderwijs uit 's Rijks kas.
2. Verplichte schoolgeldheffing op de openbare lagere school.

Gedurende de bespreking had men gevraagd of de bijzondere scholen naast de subsidie uit de Rijkskas, ook niet aanspraak konden maken op gemeentelijke ondersteuning. Daarop antwoordde de Regeering: «het schijnt niet raadzaam aan de gemeente de bevoegheid toe te kunnen, om de vrije school te subsidiëren. Uit het oogpunt van rechtsgelijkheid is daar veel over te zeggen. Doch men mag niet vergeten, dat zulk eene regeling, den schoolstrijd voorzeker tot grootere schade van

een groot aantal belangen, in de gemeenten en in de plaatselijke besturen zou overgebracht hebben.»

Het grondbeginsel, dat op de rechtvaardigheid steunt en zoo vrijzinnig in de schoolwet van 1889 ingevoerd werd, heeft sedert dien dag niet de minste beperking meer ondergaan van wege de verscheidene regeeringen, die aan het hoofd des lands gekomen zijn. Meer dan eens is de schoolwet nog gewijzigd geworden; maar telkens was het eene nieuwe zegepraal voor de bijzondere scholen, die gedurig beter hun bestaan konden verzekeren.

De leerplicht-wet, die in 1900 gestemd werd, verhoogde nog, zelfs onder een liberaal ministerie, de bijlagen der bijzondere scholen. Voorzeker steeg het budget van het vrij onderwijs daarmede tot eene hoogere en aanzienlijker som; maar juist om in die noodwendigheden te voorzien, liet minister Goeman-Borghestius de schoolwet van 1901 stemmen, die de verhooging der minima jaarwelden en de mildere berekening der Rijksbijdragen voorziet.

Met veel recht heeft Dr. Kuyper daarop zelf bemerkt: «nu is het erkend, dat ook politieke tegenstanders, het hunne tot die vrijmaking begonnen bij te dragen.»

In Augusti 1901 kwam een christelijk ministerie wederom aan het bestuur van het land. het coalitie-kabinet met minister Kuyper als premier, en welks leden «door den band der Christelijke beginselen werden verbonden».

De Troonrede van den 17 September, een gewichtig staatsstuk, rijk aan inhoud en van hooge politieke beteekenis, bevat het programma der Regeering. Daarin drukte het ministerie zijn voornemen uit: «van voort te bouwen op de Christelijke grondslagen van het volksleven», en ten opzichte van het onderwijs werd verzekerd dat: «voor vrijmaking van het onderwijs in zijne onderscheidene vertakkingen op den ingeslagen weg zal worden voortgegaan».

Die woorden leggen ons convoudig voor oogen, hetgeen Dr. Kuyper, leider der anti-revolutionairen, in zijn programma opgenomen en sedert schier 30 jaren, met steeds klimmenden ijver, voorgestaan had.

Dr Kuyper is een nederigo protestantsche dominé van het dorp Beest, in Gelderen; naar door zijn verstand en zijne werkzaamheid is hij tot den eersten rang der huidige staatsmannen van Holland opgeklimmen. Bij hem vindt men eenen machtingen geest, met breede en nieuwe begrippen, die vlug is om de zaken te beseffen, en tevens krachtdadig en inschikkelijk om zijn plan uit te voeren; hij bezit een ijzere wilskracht, die door niets te neder kan geslagen worden, en die immer bezield wordt door een vurig geloof in het christen ideaal, dat hij eens ontworpen heeft. Geestdriftige bewonderaars heeft hij gekend, en ook hevige tegenstrevers, die hem spitsgewijze « den paus der Christenen » heeten. En om de waarheid te zeggen, zijne wezenstrekken hebben iets, dat op eenen hoogerwaarden priester denken doet; zijn aangezicht zweemt naar den Roomschen aard; en alhoewel de jaren het nu eenigzins verzwaaard hebben, maakt het bij den eersten oogslag eenen diepen indruk door zijne fiere trekken, door de statig gebogene lijn van zijnen neus, door zijn breed voorhoofd, en hoofzakelijk door de flinkerende vlam die de beide oogen schitteren doet. Dr Kuyper ziet er waarlijk een buitengewoon en indrukwekkend protestantsche dominé uit, maar die zich ook vroezen doet; tevens een bekoorlijk redenaar, die in iedereens smaak valt, en die door eenen zoo gebiedenden wil gedriend wordt, dat sommigen hem als dwingend uitgescholten hebben.

Wonder genoeg, die leider der revolutionnaire partij zetelt niet gaarne in den parlementairen kring; en pas was hij in 1874 als afgevaardigde van Gouda gekozen, of hij zond reeds zijn ontslag in het volgende jaar, om zijne krachten meer en beter aan de belangen van het onderwijs te kunnen toewijden.

In het koninkrijk heeft hij meer dan 100 lagere scholen doen ontstaan; hij heeft een gymnasium gesticht; en eindelijk heeft hij zijnen schoolarbeid bekrond met eene vrije hogeschool te Amsterdam in het leven te roepen voor hooger onderwijs.

Natuurlijk moest Dr Kuyper, eens dat hij aan het bevind gekomen was, de vrije scholen uit al zijne krachten bevoor-deeligen. In 1901 liet hij in de volgende woorden vlakaf zijne

zieswijze kennen: De oorzaak van het ongezonde van den > toestand des lager onderwijs schuilt bijna geheel in het feit, dat > het Openbaar Onderwijs "oet uit twee poljes", dit is, dat het zijn > inkomst trekt ten deele uit de kas van het Rijk en ten deele > uit de kas der Gemeente. >

Het wetsontwerp, door Dr Kuyper in 1904 ingediend, had voor doel die ongelijkheid te bestrijden en in zekere maat te doen verdwijnen. Ook heeft zijn ontwerp, dat « het onderwijs-novelle » van 1905 geworden is, merklijk het vrij L. O. bevestigd, en de toestand der onderwijzers verbeterd.

De hoofdwijzigingen dezer wet hebben betrekking op; meerdere subsidie aan de schoolbesturen; verbetering der positie waarop de onderwijzers recht hebben; ruimere subsidieering van scholen voor krankzinnige kinderen.

Het is de bekroning van het gebouw, waaraan men jaren en jaren gewerkt heeft, en het einde van den strijd.

* * *

Gij moet het reeds opgemerkt hebben, mijne heeren, lang heeft de schoolstrijd in Nederland tusschen de politieke partijen gewoed, en somtijds hoeft hij de geesten hevig verbitterd. Maar sedert 1905 is hij uitgestreden ten voordeele der vrijheid en der meerdere uitbreiding der volksscholen, tot welke geloofsgezindheid zij dan ook mogen behooren.

Mijne heeren, die zegepraal is schitterend, omdat hij volgen komen is, en omdat hij niet op stoffelijke macht rust, maar wel op de zedelijke overtuiging van allen, die het ideaal der vrijheid altijd beter en beter begrepen hebben, en het eindelijk in de wet zoo nabij gekomen zijn, dat wij ons moeten afvragen of zij het niet teenuaal verwezenlijkt hebben.

De schoolstrijd der Nederlanders, dien ik u in groote trekken afgeschetst heb, heeft veel van den strijd, die zij over vier eeuwen, tegen de vreemde overheerschers, voor de onafhankelijkheid van hun vaderland gevoerd hebben. Ook daar was er kloeke en taate wil noodig, alsook onwrikbare volharding jaren en jaren lang. Dezelfte hoedanigheden van hunnen nationalen aard hebben in het veroveren der vrijheid van onderwijs medegewerkt.

En gelijk zij vroeger, op praktische wijze en na koud en kalm overleg, onder het beleid van den vermaarden Willem den Zwijger hunnen eersten zegepraal bekwamen, zoo hebben zij hier ook, met den zelfden praktischen geest, hunnen nieuwen zegepraal over de verouderde begrippen, ten voordeele der vrijheid behaald.

Niet op ijdele beschouwingen zijn zij voortgegaan, noch op principen, die theoretisch misschien waar kunnen zijn, maar op praktisch gebied niet steeds op alle toestanden kunnen toegepast worden.

Op klare, duidelijke en tastbare feiten hebben zij hunne wetgeving gesteund, op den aard van het volk, dat één is in zijne verscheidenheid zelf, en dat dan ook een schoolvezen vergde, dat één en nationaal zou zijn in zijn bestaan, en levens verscheiden volgens de bijzondere strekkingen der geloofgenootschappen. En zoo is de schoolwetgeving tot stand gekomen, die allen voldoening schenkt, omdat zij de juiste uitdrukking is van het innig gemoed des volks.

Mijne heeren, het weze mij toegelaten mijne voordracht met deze laatste woorden te sluiten. Voorzeker zijn wij het allen eens om te gelooven dat de wetten voor het volk zijn, en niet het volk voor de wetten. De wet moet op het volk steunen, indien zij overeenkomst en vrede stichtten wil; en de kunst van den wetgever bestaat in het volk zelf met schranderheid te kunnen polsen, en dezes innige begeerten te raden, om ze dan in officieelen stijl als wet te doen bekrachtigen.

De Nederlanders hebben er ons een voorbeeld van gegeven bij het opmaken hunner schoolwetten; maar die verstandige en praktische handelwijze leidt overal tot den vooruitgang des volks en tot den bestendigen zegepraal der vrijheid.

De Wetgeving tot Beteugeling der Landlooperij en Bedelarij vóór 27 November 1891

Mr Ed. DE BOUONGNE
Antwerpen

Eene bekommering die de wetgever gedurende geheel den loop der geschiedenis bijzonder heeft bezig gehouden, is wel: Eene degelijke en doelmattige oplossing vinden op de vraag: hoe de Maatschappij het best vrijwaren tegen den ruststooren- de landloopers en bedelaars; zij die in een land, dat in vrede met zijne naburen leeft, de innerlijke vrede omver werpen; en hoe het best die klas van lieden, die 't zij door ongeluk, 't zij als stachtlofer der maatschappelijke inrichting gedwongen, toevallig zich overgeven aan landlooperij en bedelarij; hoe die menschen tijdelijk onderstand bieden, om hen daarna vrij terug te schenken aan de samenleving, met de noodige wilskracht bezielde tot het leveren van den harten strijd voor het leven.

Dit vraagstuk, alzoo gesteld, staat in nauw verband met het grootsche doel, dat elke wel ingerichte vereeniging moet beoogen; en, 't is niet zonder rede dat, Mercier, vrederechter te Brussel, sprekende over dezen toestand, zegt in zijn werk: "Commentaire législatif de la loi du 27 novembre 1891", "Een der moeilijkste vraagstukken op onze dagen op te lossen" "op sociaal gebied is ontgensprekelijk; het onderzoek der oorzaken van de algemeene volksarmoede, der bedelarij en der landlooperij; ook is de aandacht der sociologen en der criminalisten altijd gevestigd geweest op de mogelijkheid een toestand te verhelpen die met voortdurend aan te groeien, de sociale verordening in gevaar zou brengen."

In eene beoordeeling over de wet van 1891, is deze bekentenis afgelegd: "Geene tweede wet kan worden aangehaald in wier voorbereidende werking en eindelijke bespreking meer rechtsbeginselen zijn geopperd en worden toegepast."